

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 07.01.19

Dette dokumentets nettadresse (URL) er:

<https://www.litteraturogmedieleksikon.no/cm4all/uproc.php/0/strukturalismen.pdf>

Strukturalismen

(_tolkningspraksis) “En struktur er et system av faste relasjoner som gjennomgår visse transformasjoner.” (François Bresson i Auzias m.fl. 1970 s. 100) En struktur er en relativ totalitet (Goldmann 1964 s. 353). En struktur er et system med en indre sammenheng, og strukturen viser seg når ulike fenomener inngår i det samme systemet av relasjoner (Eco 1988 s. 114). Det er “strukturelle konstellasjoner” (Gilbert Durand i <http://babel.revues.org/3126>; lesedato 22.04.15).

“The work represents a system of correlated factors. The correlation of each factor with the others is its function with relation to the system.” (Jurij Tynjanov)

Et elements mening og funksjon blir bestemt av forholdet til (relasjonene til) andre elementer. Mening består i forskjeller. “Plassen har forrang framfor den som inntar plassen” (Gilles Deleuze sitert fra Suber, Schäfer og Prinz 2011 s. 66), dvs. relasjon og posisjon er viktigere enn substans og vesen. X kan defineres som ikke-Y (slik liv kan defineres som ikke-død), dvs. relasjonelt, ikke substansielt (Courtés 1991 s. 100).

Ifølge Lucien Goldmann har en struktur hovedsakelig tre kjennetegn: (1) Strukturen kan bare forstås gjennom betydningen og funksjonaliteten, fordi (2) alle strukturer har en funksjonell egenskap inne i overordnede strukturer og i siste instans i et menneskeliv, og (3) det er menneskene som transformerer strukturene, skaper motsetningene, overskrider en gammel og foreldet struktur i retning av en ny, funksjonell og betydningsfull struktur (i Auzias m.fl. 1970 s. 200). Det er strukturer som bestemmer eller gjør meningsdannelse mulig.

“The general implication of this method, which has become a fundamental principle of structural and semiotic analysis, is that elements of a text do not have intrinsic meaning as autonomous entities but derive their significance from oppositions which are in turn related to other oppositions in a process of theoretically infinite semiosis. [...] The relational nature of signs produces a potentially infinite process of signification. [...] to specify the place and function of the phenomena in a system.” (Culler 1983 s. 29-30)

Teoriretningen og tolkningspraksisen hentet mange ideer fra den russiske formalismen. Russeren Roman Jakobson ble et bindeledd mellom den østeuropeiske og den vesteuropeiske samt amerikanske litteraturforskningen. Han skrev blant annet sammen med den franske antropologen Claude Lévi-Strauss en grundig analyse av Charles Baudelaires dikt "Kattene". Russeren Jurij M. Lotman publiserte bl.a. *Forelesninger om en strukturell poetikk* (1964), som var en videreutvikling av den russiske formalismens litteraturteorier. Lotmann har en strukturalistisk tilnærming til litterære tekster når han skriver at "hver del i en tekst får alle sine kvaliteter og alle sine bestemtheter først i korrelasjon (likhet og kontrast) til de øvrige delene og til tekst-helheten. [...] Likeartete elementer (dvs. som gjentar seg) er funksjonelt ikke likeartet hvis de inntar forskjellige posisjoner i strukturen." (1989 s. 196)

Det er ifølge den franske litteraturforskeren Gérard Genette mulig å overdrive forklaringsverdien av å avdekke strukturer, dvs. systemer av latente relasjoner på bekostning av substans (1966 s. 155).

"Structure and function define one another: they constitute their specific identities through their relationship." (Moretti 2005 s. 130-131)

Lévi-Strauss' bok *Strukturell antropologi* (1958) er en strukturalistisk analyse av myter hos noen nordamerikanske indianerstammer. Lévi-Strauss oppfatter mytene som grunnleggende forklaringsmodeller for spørsmål menneskene stiller seg om tilværelsen. Slike dype strukturer kan lettest ses i fremmede, "eksotiske" kulturer, mens det er vanskeligere å få øye på de mest grunnleggende strukturene i ens egen kultur. Lévi-Strauss leter i prinsippet etter universelle strukturer som gjelder til alle tider, men er også opptatt av de konkrete måtene strukturene gir mening på innen avgrensede miljøer. For eksempel er slekts- og ekteskapsstrukturer måter å "kommunisere" på – om tilhørighet, arv, respekt, forpliktelser m.m.

"Though he does often draw upon ethnographic information in isolating functional oppositions, he [Lévi-Strauss] is constructing a transcultural logic of myth. He is not interested in elements of myths as signs within a particular native culture. Myths are always and primarily signs of the logic of myth itself. 'I do not aim,' he says, 'to show how men think in myths, but how myths think in men, unbeknownst to them.' " (Culler 1983 s. 31)

Strukturalismen behandler "hvert system som et spesielt tilfelle av andre systemer, reelle eller bare mulige" (Claude Lévi-Strauss sitert fra Auzias m.fl. 1970 s. 289). Claude Lévi-Strauss søkte etter de ikke-variable strukturene i det mennesket skaper, og vektla at det enorme mangfoldet ikke bør gjøre oss blinde for evige og identiske funksjonelle verdier som mangfoldet inngår i (Frank 1984 s. 64). Lévi-Strauss mente (i motsetning til dekonstruktivismen) at til tross for alle transformasjoner, forblir de grunnleggende strukturene intakt (Frank 1984 s. 95).

Lévi-Strauss' bøker "*The Savage Mind* and *Totemism* argue that anthropologists have often failed to understand the thought and behavior of their subjects because they have attempted atomistic and functionalist explanations, taking phenomena one by one rather than treating them as part of an underlying system with a logic of its own." (Culler 1983 s. 28)

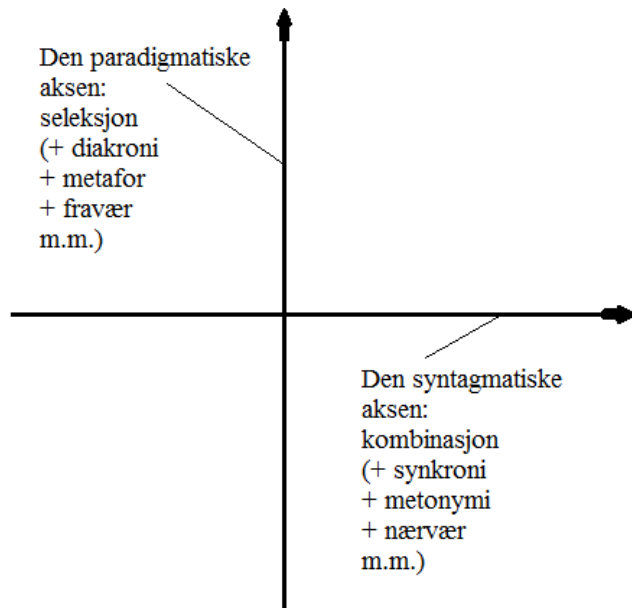
Grunnlaget for strukturalismen er strukturell lingvistik (Sauvaire 2013 s. 40). Den sentrale enheten er som hentes fra lingvistikken, er setningen med sine leksikalske og syntaktiske komponenter (Barthes 1970b s. 13). "Linguistics is not simply a stimulus and source of inspiration but a methodological model which unifies the otherwise diverse projects of structuralists. Signification, writes Barthes, has been my essential preoccupation; 'I have been engaged in a series of structural analyses which all aim at defining a number of non-linguistic "languages"' (*Essais critiques*, p. 155). The continuity of his work comes from the attempt to analyse various practices as languages." (Culler 1986 s. 4)

To sentrale prosjekter innen strukturalistisk teori er "establishing the syntax of a work and the formal succession of its elements [and] defining the cultural values which make up its meaning" (Moretti 2005 s. 132).

"Relations are important for what they can explain: meaningful contrasts and permitted or forbidden combinations. Indeed, the relations that are most important in structural analysis are the simplest: binary oppositions. Whatever else the linguistic model may have done, it has undoubtedly encouraged structuralists to think in binary terms, to look for functional oppositions in whatever material they are studying. [...] Structuralists have generally followed [Roman] Jakobson and taken the binary opposition as a fundamental operation of the human mind basic to the production of meaning: 'this elementary logic which is the smallest common denominator of all thought'." (Culler 1986 s. 14-15)

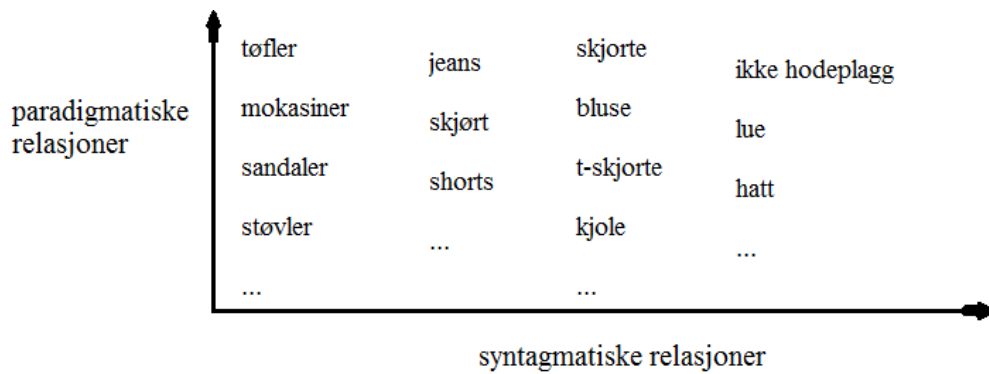
Fortellinger, myter m.m. oppfattes av strukturalistene som et språk av "2. grad"; lingvistikens funksjoner blir analogier til hvordan annen meningsproduksjon foregår. Strukturalistene analyserer tekster, institusjoner, handlinger osv. som om de var språklige fenomener, som lingvistiske systemer. Strukturalistene bruker lingvistiske modeller og utvikler dem videre til bruk på nye områder.

Innen lingvistik (og andre tegnsystemer) skilles det mellom to akser: den paradigmatiske og den syntagmatiske. Den paradigmatiske aksene gjelder systemer med et hierarki av relasjoner etter prinsippet "eller ... eller ... eller", mens den syntagmatiske aksene gjelder prosesser med et hierarki av relasjoner etter prinsippet "og ... og ... og" (Renoue 1996 s. 24; Floch 2002 s. 116-117):

“In order to make explicit the integrative capacity of an element one must define its relations with other items of the same level. These distributional relations are of two kinds. *Syntagmatic* relations bear on the possibility of combination: two items may be in a relation of reciprocal or non-reciprocal implication, compatibility or incompatibility. *Paradigmatic* relations, which determine the possibility of substitution, are especially important in the analysis of a system. The meaning of an item depends on the differences between it and other items which might have filled the same slot in a given sequence. [...] The analysis of any system will require one to specify paradigmatic relations (functional contrasts) and syntagmatic relations (possibilities of combination).” (Culler 1986 s. 13)

“A language, then, produces meaningful content by combining several signs. Again, structuralism analyzes these combinations in terms of a binary opposition, on a syntagmatic and paradigmatic axis. Although these terms are indeed specialized linguistic vocabulary, we will understand them best if we look at an example outside of language. Every morning, we go to our closet and choose our clothing on such a syntagmatic and paradigmatic axis. We can choose between several shirts, pants, and socks, between black, blue, or brown shoes, etc. Every group just named can be described as a class of paradigmatic elements: I wear only one shirt as a representative of its group; all the other members of the group are absent. All the pieces of clothing I am wearing at any given time can be seen as standing in a syntagmatic relation: their combination follows certain clear rules: I have to wear my socks in my shoes (usually), not the other way round. This example is enough to demonstrate that the opposition “syntagmatic vs. paradigmatic” can be applied to a huge number of fields besides language.” (Thomas A. Schmitz i www.researchgate.net/file.PostFileLoader.html; lesedato 15.10.15)

Det den sveitsiske lingvisten Ferdinand de Saussure kalte “langue” er paradigmatiske, mens “parole” er syntagmatiske (Kim 1996 s. 224). Det første begrepet gjelder språket som system (dvs. som potensial for en uendelig rekke ytringer), det andre gjelder faktiske ytringer i bestemte kontekster.

I den franske filosofen Gilles Deleuzes artikkel “Hvordan gjenkjenner man strukturalismen?” (1973) brukes blant annet disse kjennetegnene for å karakterisere retningen: “Any element of a structure has neither extrinsic designation nor intrinsic meaning, and thus has only one sort of meaning, positional meaning (with no real extent nor imaginary extension). [...] The differential and the singular, which bring into play the positional units that are the symbolic elements of a structure [is important, and also] the necessary organization of symbolic elements in their differential relations by means of which a structure arranges itself into different developments that play on and through one another.” (<http://www.answers.com/topic/structuralism-and-psychoanalysis>; lesedato 30.09.11)

“Structure indicates an ordered arrangement of parts, which can be treated as transposable, being relatively invariant, while the parts themselves are variable.” (S. F. Nadel sitert fra Stegbauer 2001 s. 127) Det går også an å fokusere på at strukturer i samfunnet har “en uendelig kompleksitet av morfologiske funksjoner” (Barthes 1957 s. 71).

“[T]he subject does not control – the subject is deprived of his role as source of meaning. I know a language, certainly, but since I need a linguist to tell me what it is that I know, the status and the nature of the ‘I’ which knows is called into question [...] The distinction between man and the world is a variable one that depends on the configurations of knowledge at a given time, and the various disciplines engaged in semiotic analysis have treated as systems of conventions so much of what used to be the property of the thinking subject that any notion of man founded thereon becomes problematic. As the self is broken down into component systems, deprived of its status as source and master of meaning, it comes to seem more and more like a construct: a result of systems of convention. Even the idea of personal identity emerges through the discourse of a culture: the ‘I’ is not

something given but comes to exist as that which is addressed by and relates to others.” (Culler 1983 s. 33)

“The need to postulate distinctions and rules operating at an unconscious level in order to explain facts about social and cultural objects has been one of the major axioms that structuralists have derived from linguistics. And it is precisely this axiom that leads to what some regard as the most significant consequence of structuralism: its rejection of the notion of the ‘subject’. A whole tradition of discourse about man has taken the self as a conscious subject. [...] But once the conscious subject is deprived of its role as source of meaning – once meaning is explained in terms of conventional systems which may escape the grasp of the conscious subject – the self can no longer be identified with consciousness. It is ‘dissolved’ as its functions are taken up by a variety of interpersonal systems that operate through it. [...] And as it is displaced from its function as centre or source, the self comes to appear more and more as a construct, the result of systems of convention. The discourse of a culture sets limits to the self; the idea of personal identity appears in social contexts; the ‘I’ is not given but comes to exist, in a mirror stage which starts in infancy, as that which is seen and addressed by others.” (Culler 1986 s. 28-29)

Forholdet mellom subjektet/mennesket og verden er strukturelt, ikke substansielt. Dette innebærer en krise for den humanistisk baserte moralismen som er forankret i det suverene, ansvarlige individ (Sauvaire 2013 s. 40). Dette tradisjonelle subjektet blir detronisert. “Structuralists sought to counter what they saw as a deep-rooted bias in literary and aesthetic thought which emphasized the uniqueness of both texts and authors. The ideology of individualism (with its associated concepts of authorial ‘originality’, ‘creativity’ and ‘expressiveness’) is a post-Renaissance legacy which reached its peak in Romanticism but which still dominates popular discourse. ‘Authorship’ was a historical invention.” (Chandler 2002 s. 195)

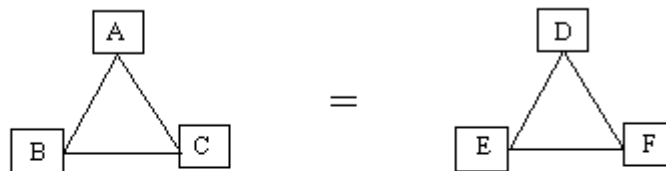
“[T]he general ethos of structuralism runs counter to the notions of individuality and rich psychological coherence which are often applied to the novel. Stress on the interpersonal and conventional systems which traverse the individual, which make him a space in which forces and events meet rather than an individuated essence, leads to a rejection of a prevalent conception of character in the novel: that the most successful and ‘living’ characters are richly delineated autonomous wholes, clearly distinguished from others by physical and psychological characteristics. This notion of character, structuralists would say, is a myth.” (Culler 1986 s. 230)

“(It is no longer ‘I’ who reads; the impersonal time of regularity, of the grid, of harmony, takes up this ‘I’ which is in fragments from having read; *one* reads) (Kristeva, ‘Comment parler à la littérature’, p. 48). The subject who reads is constituted by a series of conventions, the grids of regularity and intersubjectivity. The empirical ‘I’ is dispersed among these conventions which take over from him

in the act of reading. Indeed, it is precisely because competence is not coextensive with the individual subject that the notion is required.” (Culler 1986 s. 258)

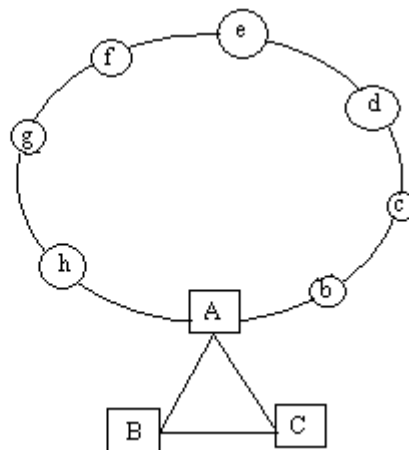
Homologi-tanken er sentral innen strukturalismen: De samme strukturene (eller inter-relasjonelle mønstrene) kommer igjen og igjen i ny varianter eller “ikledninger”. Homologier er “parallelle strukturer” (Walitschke 1995 s. 56).

To like strukturer:

To ulike strukturer deler en funksjon:

(som en genser som både varmer og pynter, dvs. har to funksjoner)

Det foreliggende materialet – f.eks. et dikt – bestemmer hva struktur(er) innebærer i det gitte tilfellet. Forfatteren er ikke lenger garantisten for tekstens mening. Mening dannes og må forklare ut fra basale strukturer.

Idealet for de første strukturalistene var å drive eksakt og verifiserbar vitenskap innen humaniora. De oppfattet ikke seg selv i egenskap av forskere som aktører i det de forsket på. Leseren trenger ikke å påvirke teksten, mente de. Meningsbrikker inngår i universelle konstellasjoner som kan avdekkes vitenskapelig. Et system genererer nye betydninger i kanskje hundrevis av år uten at selve systemet forandrer seg. Andre strukturalister tenker mer dynamisk. Strukturene er ikke nødvendigvis statiske, men kan oppfattes som et sett av motsetninger preget av dialektikk (Jan Mukarovsky). Roland Barthes påpekte at et tegn ofte er ambivalent (Barthes 1957 s. 29) og dermed mulig å tolke på helt forskjellige måter.

De mest dominerende analysebegrepene innen fortellerteori (narratologi) stammer fra strukturalistisk tenkning. Den bulgarsk-franske litteraturforskeren Tzvetan Todorovs artikkelen “Structural analysis of narrative” (1969) er en av de første teoritekstene. Grunnlaget for denne tenkningen ble lagt av lingvisten Ferdinand de Saussure. Han er en av grunnleggerne av semiotikken, læren om tegn. For strukturalistene er det hans tanke om språket som et system av regler som er det mest sentrale. Innen den strukturalistiske litteraturforskningen ble det sentrale anliggendet å vise at det finnes “grammatikker” på mange virkelighetsområder, f.eks. i myter, romaner og sakprosa.

Den franske litteraturforskeren Roland Barthes analyserte fenomener som reklamebilder, moter, Tour de France osv. som “språk tegn”, “grammatikk” og uttrykk for samfunnets ikke-tematiserte, ubevisste forestillinger (“myter”). Barthes opererer med et utvidet mytebegrep som omfatter samfunnets kollektive, underbevisste tankestrukturer som skapes gjennom semiotiske prosesser. Enkelt sagt dreier det seg om hverdagens myter. Damebladet *Elle* kaller han “en sann mytologisk skatt” (Barthes 1957 s. 128). “[D]et franske småborgerskapet er i nå tydelig i en fase av mytisk imperialisme” skriver Barthes (1957 s. 50) og viser hvordan mytene fungerer i samfunnet. Barthes utviklet etter hvert sine teorier fra strukturalisme i retning poststrukturalisme.

I forordet til boka *Mytologier* skriver Barthes at han fra Saussure fikk ideen om at den var meningsfullt å beskrive “kollektive representasjoner” som tegnsystemer og gjennom dette avsløre at mye som virker “naturlig”, i høy grad er kulturelle og historisk skapte fenomener (1957 s. 7). Det dreier seg om myter med en påfallende egenskap: De omgjør historiske tradisjoner til selvfølgeligheter, til iboende essenser og til naturligheter. Fenomener som er basert på historiske faktorer, tradisjoner og valg, blir til “nødvendigheter” gjennom mytene. Det kalles “naturlig” og “universelt” (Barthes 1957 s. 87). Det plasseres Natur som tak over murene av Historie. Dette taket vil Barthes demontere.

“For Barthes, myth is a system of connotations and so one can create a myth by chaining connotative meanings.” (Kim 1996 s. 109) “According to Barthes (1972), the concept of myth distorts or deforms the meaning of the full signifier. The concept of the myth does not suppress the original meaning. On the contrary, it is in need of the original meaning. By deforming the original meaning, the concept of the myth expresses what it has to say about the primary sign (the denotative language or language object). The power to distort or deform comes from the concept. This implies that the myth maker is responsible for ideological manipulation.” (Kim 1996 s. 155) “To naturalize is to make everything in myth appear as something pure, innocent, and everlastingly legitimate.” (Kim 1996 s. 159)

“For Barthes, myths serve the ideological function of *naturalization* (Barthes 1977, 45-6). Their function is to naturalize the cultural – in other words, to make

dominant cultural and historical values, attitudes and beliefs seem entirely ‘natural’, ‘normal’, self-evident, timeless, obvious ‘commonsense’ – and thus objective and ‘true’ reflections of ‘the way things are’.” (Chandler 2002 s. 145)

“Femininity/Nature/Romance – these are examples of what Roland Barthes (1957/1973) defined as mythologies. By this term he meant, not that the meanings contained in these texts are false (‘myth’ as opposed to ‘truth’), but that they are part of a common cultural currency, a cultural heritage, into which we are all (formally and informally) socialised. Indeed these common cultural meanings are not simply false, they are also not simply confined to texts – they are reproduced by texts, but they also help to define real life situations. [...] advertising agencies are mobilising these mythologies when they fashion particular images for adverts. Some common mythologies used in advertising, in addition to nature and romance, are: ‘the good old days’ (used particularly to sell food products); ‘the happy family’ (domestic consumer goods); and ‘fun-loving youth’ (soft drinks and so on). In this environmentally conscious age the ‘naturalness of nature’ sells everything from cosmetics to cars. In short, in this interpretation, mythologies are like common stores of meaning which can be raided by advertisers and consumers alike. Clearly it is useful to be able to identify the reproduction of such meaning systems in media texts. [...] In making their preferences for some meaning systems rather than others, these adverts are acting as a form of cultural indoctrination, in the nicest possible way. Which is, again, what Barthes meant by mythology.” (Tolson 1996 s. 5, 7 og 10)

Barthes ser det som sin oppgave å innplassere “Naturen” i Historien (Barthes 1957 s. 175), mens mytene derimot omformer historien til natur og naturaliserer begreper (Barthes 1957 s. 215 og 217). Han vil påpeke at det dreier seg om historiske, sosiale og samfunnsmessige valg og verdier, ikke om naturgitte fakta og uunngåelige menneskelige bånd. Barthes er spesielt opptatt av myter der borgerlige normer framstilles som selvvinnlysende og naturlige, uskyldige og eviggyldige, og sprer seg på imperialistiske vis (Barthes 1957 s. 228). Mytene gir mening en form (Barthes 1957 s. 217 og 219). Barthes vil vise hvordan meningene skapes/konstrueres.

Mytene (de kollektive representasjonene) er ifølge Barthes underlagt en sterkt konservativ tendens. De utvikler seg altså svært langsomt. Både maktinstitusjoner, småborgerskapet og pressen har interesse av å opprettholde denne konservatismen. Disse instansene framtrer nesten som “vaksinerte” mot påvirkning fra f.eks. vitenskapenes nyvunne sannheter (Barthes 1957 s. 67-68). Slik kan blant annet skyld fordeles. I Hollywood-filmer blir en liten gruppe gangstere ofte tillagt skylden for den kriminaliteten og undertrykkelsen som i realiteten foregår i stor skala i hele samfunnet. Samfunnsproblemer blir dermed utgrenset eller snevret inn til å ha minimålestokk, og ansvaret vendt bort fra dem som egentlig sitter med det (Barthes 1957 s. 68). For pressen er mytene ifølge Barthes kommunikasjons-systemer for å spre en rekke stereotype budskap (Rieffel 2010 s. 76). Mytene kan

f.eks. bidra til å opprettholde undertrykkende hierarkier, og skjule at vi mennesker har ansvar for hvordan virkelighet skapes og oppfattes.

Barthes sammenligner bilen (f.eks. en ny Citroën) med en middelalder-katedral: Begge er omfattende produkter skapt av ukjente kunstnere/produsenter og oppfattet som nesten magiske av befolkningen (Barthes 1957 s. 150).

“The essence of fashion as a semiotic system lies in the energy with which it naturalizes its arbitrary signs. But that energy is matched by the insistence with which fashion constantly produces distinctions that have no utilitarian correlate. [...] It is the distinction itself rather than any content of the distinction that fashion prizes. But the proliferation of empty distinctions increases potential meanings in a way that denies intrinsic value to the material garment: fashionableness lies in the description rather than in the object itself. “The system of fashion thus offers the splendid paradox of a semantic system whose only goal is to undermine the meaning which it so luxuriantly elaborates ... without content, it thus becomes the spectacle to which men treat themselves of the power they have to make the insignificant signify. Fashion thus becomes an exemplary form of the act of signification and in this way unites with the essence of literature, which is to make one read the *signifying* of things rather than their meaning.” (p. 287) It is at this level that the study of fashion is especially rewarding and suggests something of the paradoxical nature of semiotic systems. A society, as this and Barthes’s other works show, devotes considerable time and resources to the elaboration of systems designed ‘to make the world heavy with meaning’, to convert objects into signs. But on the one hand it seems that ‘men deploy an equal energy in masking the systematic nature of their creations and reconverting the semantic relation into a natural or rational one’ (p. 285). Yet, on the other hand, the very energy employed in the proliferation and naturalization of signs – the desire to make everything signify and yet to make all those meanings inherent and intrinsic – finally undermines the meaning accorded to objects. These two processes which seek in opposite ways to affirm meaning, by creating and naturalizing it, contribute to what becomes, in effect, a self-contained activity. Absorbing and undermining the two contributory forces, the process of signification becomes an autonomous play of meaning.” (Culler 1986 s. 39-40)

Fokuset på struktur har også blitt brukt innen psykologi. Mening og betydning danner seg innad i strukturer, og det samme gjelder konstitusjonen av jeget (Frank 1984 s. 125). Men system- og skjematenkningen innen strukturalismen har blitt sterkt kritisert, fordi individene og unike detaljer ofte forsvinner helt ut av synsfeltet når strukturene trer fram. I litterære tekstanalyser reduseres ofte innhold til form-elementer. De alvorlige temaene og budskapene i en tekst kan gli ut av fokus, til fordel for rene formelementer.

“[S]tructuralists often follow the ‘principle of parsimony’ – seeking to find the smallest number of groups deemed necessary” (Chandler 2002 s. 148).

Språket ses på som noe langt mer omfattende enn lingvistiske tegn. Spissformulert: Verden oppfattes som språk og språket som verden (Anders Olsson). Samtidig er de grammatiske, lingvistiske utformingene av tekstene også viktig for forståelsen av mening og budskap. “Jeg har en sykdom, jeg ser språket” sa Roland Barthes (siteret fra Hamon 1996 s. 131). Barthes tilla ofte “minimale” detaljer i de tekstene han analyserte stor betydning. Dette er et trekk som peker i retning poststrukturalisme og dekonstruksjon. Barthes hevdet i en forelesning i 1977 at menneskets språk ikke har noen yttergrense, “det er en lukket dør” (Barthes 1978 s. 15).

En av formålene med analysene er “to make a myth’s binaries apparent” (Staiger 2005 s. 12), med “myter” i vid forstand. Det er typisk for strukturalismen som tolkningspraksis å lete etter dikotomier (motsetningspar, binære motsetninger) mellom lovlig/ulovlig, levende/dødt, kvinne/mann, ny/gammel, innover/utover osv. Strukturalister tar ofte utgangspunkt i “a binary opposition whose function is to express an underlying thematic contrast.” (Culler 1986 s. 43)

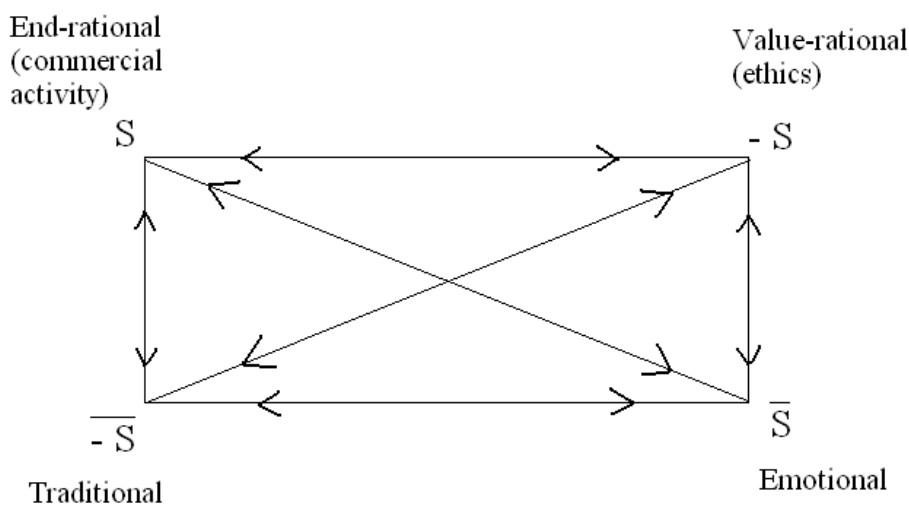
Motsetningspar som kan vektlegges eller analyseres fram er:

similarity/ difference	up/down	on/off	hot/cold	before/after	public/ private	male/ female	love/hate
indoor/ outdoor	black/ white	high/low	reader/writer	parent/child	mind/body	birth/death	positive/ negative
true/false	wet/dry	yes/no	top/bottom	human/animal	win/lose	past/ present	sex/ gender
question/ answer	major/ minor	East/West	problem/ solution	urban/rural	art/science	product/ process	thought/ feeling
good/bad	front/ back	left/right	life/death	horizontal/ vertical	gay/straight	fast/slow	inclusion/ exclusion
internal/ external	gain/loss	adult/child	light/dark	inner/outer	acceptance/ rejection	inclusion/ exclusion	quantity/ quality
cause/effect	more/less	above/ below	physical/mental	product/system	foreground/ background	higher/ lower	work/play
presence/ absence	active/ passive	hard/soft	static/dynamic	primary/ secondary	producer/ consumer	right/ wrong	nature/ nurture
open/closed	success/ failure	human/ machine	liberal/ conservative	teacher/learner	temporary/ permanent	war/peace	poetry/prose
subject/object	nature/culture	theory/practice	masculine/feminine	body/soul	near/far	subjective/ objective	
good/evil	health/illness	fact/fiction	part/whole	new/old	figure/ground	form/function	
self/other	form/content	married/single	strong/weak	large/small	rich/poor	happy/sad	
comedy/ tragedy	simple/complex	local/global	fact/opinion	superior/inferior	original/copy	dead/alive	
insider/ outsider	them/us	system/use	present/absent	means/ends	shallow/deep	system/process	
hero/villain	clean/dirty	appearance/ reality	competition/ cooperation	young/old	fact/value	natural/artificial	
competence/ performance	live/recorded	majority/minority	text/context	speaker/listener	one/many	head/heart	
foreign/ domestic	raw/cooked	classical/ romantic	speech/writing	formal/casual	structure/ process	substance/style	
type/token	straight/curved	structure/agency	order/chaos	base/superstructure	nature/ technology	signifier/ signified	
message/ medium	concrete/ abstract	knowledge/ ignorance	rights/obligations	central/peripheral	form/meaning	words/actions	
fact/fantasy	reason/emotion	wild/domestic	beautiful/ugly	sacred/profane	individual/ society	literal/ metaphorical	
stability/ instability	strange/familiar	words/things	maker/user	fact/theory	knower/known	realism/idealism	

(basert på Chandler 2002 s. 114)

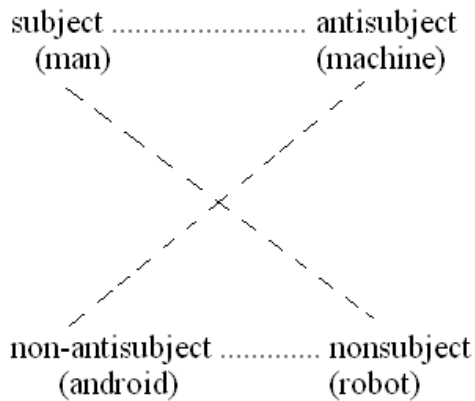
Den franske litteraturforskeren Algirdas Greimas utformet en tankemodell (av og til kalt sommerfuglmodellen eller S-modellen) for å vise begrepsinndelinger og grunnleggende betydningsdannelser i vår bevissthet. Den kan brukes for å se strukturer i litterære tekster, men også på andre områder, f.eks. sosiale institusjoner. Ved å bruke Greimas' modell "we could understand a given tribe's marriage rule as the sign S. Opposed to this would be those practices that violated the rule, such as incest, or perversion, that is, - S. The strict negative of the rules, then, would be all conduct not included under them, such as sexual activity of children, S. The fourth term, the contrary of that which is prohibited, would not take us back to the original S, but would result in -S as, for example, the practice of male adultery, which though prohibited by the marriage rules may not be abnormal. Similarly, one may understand the concept love as S; its contrary, - S, is hate; its strict negative S, would be indifference, while the anti, anti S, -S, would be all other feelings." (Brown 1977 s. 217)

"Greimas's model of the meanings and transformational functions of every semantic unit thus shows, in a real sense, how logical structure is *constructed* dialectically. Fredric Jameson (1975:13-24) applies this schema to a number of concept clusters in his analysis of [den tyske sosiologen] Max Weber's thought as dramatic narrative. For example, Weber's four basic types of social action can be seen as an expression of latent dialectical structure [...] [se figuren nedenfor]. The initial sign (S) "rationality," in the sense of conduct rationally directed toward profit, has its contrary (- S) in behavior rationally directed toward ethical ends. The strict negative (S) of the initial sign is emotional behavior, while the contrary of the strict negative (-S) is traditional behavior." (Brown 1977 s. 217-218)

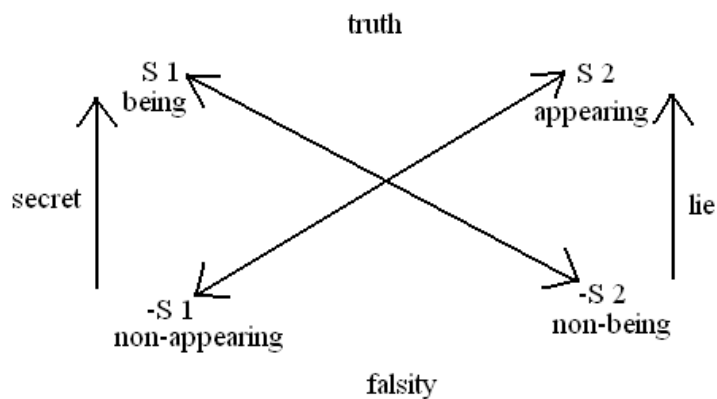
Den såkalte "Greimassian semiotic square" har blitt beskrevet slik: "Moving from top to bottom in this figure, you can find two axes: one for subject and antsubject

and the other for non-antisubject and nonsubject. The top and the bottom axes are called *hierarchical axes*. Moving from left to right, you can find two poles: one for subject and non-antisubject and the other for antisubject and non-subject. These two are called *categorical axes*” (Kim 1996 s. 193).

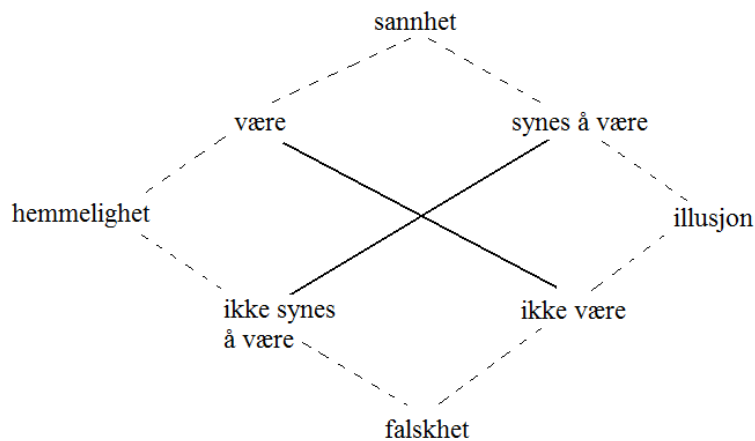
(fra Kim 1996 s. 193)

En utfylling av modellen (med litt andre matematiske symboler for posisjonene):

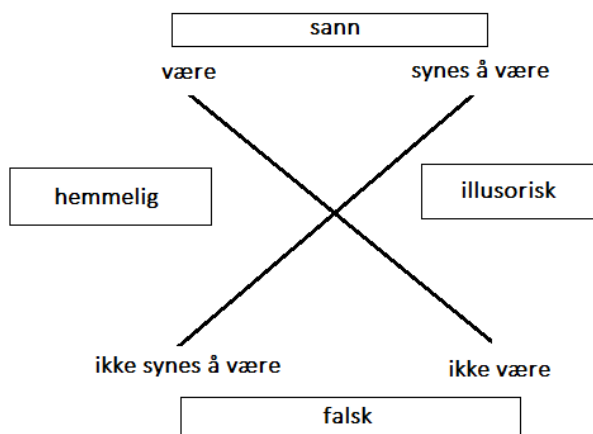
(Herman, Jahn og Ryan 2005 s. 524)

Eller slik (en annen variant av modellen ovenfor):

(basert på Gervereau 2000 s. 25)

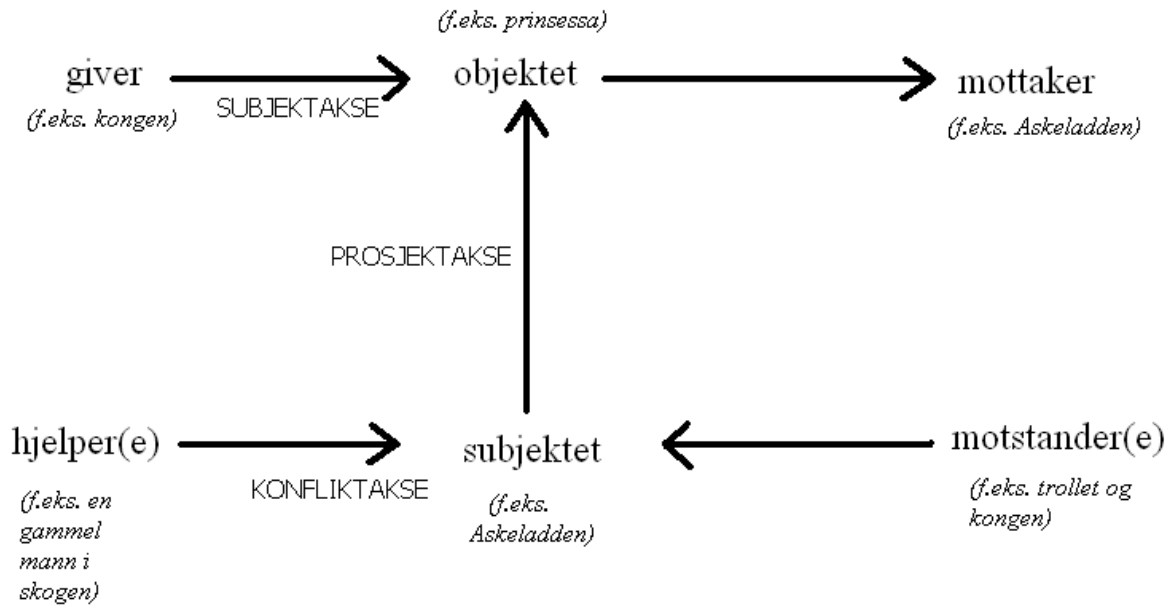
Eller slik:

(fra Courtés 1991 s. 115)

Et annet eksempel på et strukturalistisk analysemønster er bruk av den såkalte aktantmodellen. En “aktant” er, ifølge Greimas, en funksjonell rolle i en fortelling. En aktant er “en abstrakt rollestruktur som danner seg i teksten ut fra krav og handlingsmuligheter, som forskjellige personer eller litterære figurer kan fylle på en konkret måte.” (Dörner og Vogt 2013 s. 44).

Greimas stilte opp følgende modell som mønster for fortellinger:

Den øverste vannrette aksene (med giver og mottaker) har også blitt kalt viten-aksen, den nederste vannrette aksene (med hjelper og motstander) har blitt kalt makt-aksen, og den loddrette aksene fra subjekt til objekt har blitt kalt vilje-aksen (Boneva 2015 s. 152).

I aktantmodellen er aktantene relasjonelle, dvs. det er forholdet mellom dem som er viktig (Floch 2002 s. 109).

Giveren er den som gir oppdraget eller oppgaven som skal utføres, mens mottakeren er den som høster fruktene av at oppgaven blir løst (Aumont, Bergala m.fl. 2004 s. 93).

Både personer og gjenstander kan være aktanter. Én og samme person i en fortelling kan ha flere av funksjonene i modellen (Floch 2002 s. 111). Samme person (og/eller gjenstand) kan altså være i ulike posisjoner i modellen – f.eks. både som subjekt og mottaker. Hvem som utfyller de ulike aktantene, kan dessuten endre seg i løpet av fortellingen: Person X kan f.eks. gå fra å være hjelper til å bli motstander, person Y fra å være motstander til å bli hjelper, gjenstand z fra å være motstander til å bli hjelper (en tung kuffert som først hindrer subjektet i å komme seg raskt fram, men som etter en stund viser seg å være en flyvende koffert).

I en film noir er den ondskapsfulle kvinnen samtidig både objekt (målet for oppgaven), hjelper (for helten) og motstander (fordi det er hun som har skapt problemene og som bidrar til forvirringen) (Aumont, Bergala m.fl. 2004 s. 93). I den amerikanske regissøren Howard Hawks' westernfilm *Rio Bravo* (1959) er subjekt-aktanten delt i fire menn: sheriffen og hans tre hjelpere (Aumont, Bergala m.fl. 2004 s. 93).

“In his analysis of *Les Liaisons dangereuses* Todorov attempted to use Greimas’s model by taking desire, communication and participation – the three axes of the actantial model – as the basic relations between characters. He went on to formulate certain ‘rules of action’ which govern these relations in this novel: e.g. if A loves B he attempts to make B love him; if A discovers that he loves B then he will endeavour to deny or conceal that love.” (Culler 1986 s. 235)

Greimas’ aktantmodell var en videreutvikling (og delvis forenkling) av den russiske eventyrforskeren Vladimir Propp sine narratologiske forskningsfunn. Propp forsket på slutten av 1920-tallet, og gjennomførte en grundig sammenligning av 100 eventyr (*Morphology of the Folktale*, 1928; engelsk oversettelse 1968). Han skilte ut 31 funksjoner som kan forekomme. Selv om ikke alle funksjonene er til stede i alle eventyr, opptrer de alltid i den samme rekkefølgen, uansett hvor forskjellige eventyrene ellers måtte være.

Folkloristen Vladimir Propp analyserte i boka *Eventyrets morfologi* (1928, på engelsk 1958) strukturen i russiske folkeeventyr. Inndelingen av strukturen eller “syntaksen” i eventyrene var etter Propps mening sammenlignbar med klassifisering av planter og dyr slik vitenskapsmenn foretar dette etter nøye studier (Propp 1970 s. 16 og 21). Når det gjelder eventyrenes struktur, er det likegyldig om en drage bortfører en prinsesse eller om en djevel bortfører en bondegutt eller en prest (Propp 1970 s. 141).

Propps strukturalistiske analyse av en stor samling russiske folkeeventyr fokuserer på personenes funksjoner i fortellingene (Propp 1970 s. 29). Med funksjon mener Propp en aktørs handlinger ut fra hvilken rolle de spiller i fortellingens intrige (Propp 1970 s. 31). Aktører kan være personer, dyr, gjenstander eller kvaliteter (s. 100). Disse funksjonene er de grunnleggende komponentene i fortellingen, og i eventyr finnes det en begrenset mengde, nærmere bestemt 31 funksjoner (s. 79 og 173). Ingen funksjon i et eventyr utelukker en annen av de 31 funksjonene (s. 80). Dessuten er rekkefølgen av funksjonene i eventyr alltid den samme (s. 32). Ved å bruke en deduktiv metode der han analyserer en lang rekke eventyr, kommer Propp fram til eventyrene har samme struktur (s. 33).

For eksempel kan disse hendelsene forekomme i tre russiske eventyr:

- a. Tsaren gir en gutt en ørn som frakter gutten til et annet rike.
- b. Bestefaren gir Sutsjenko en hest, og hesten frakter Sutsjenko til et annet rike.
- c. Tsarens datter gir Ivan en ring. Hjelperne som er inne i ringen, hjelper Ivan med å reise til et fremmed tsarrike.

Propps poeng med slike eksempler som a, b, c er at personnavnene og aktørens egenskaper varierer, men at handlingene og deres funksjoner forblir de samme. Ved hjelp av en gave blir helten satt i stand til å forflytte seg til et helt annet sted. Under eventyrenes tekstoverflate opptrer på nytt de samme aktant-rollene og funksjonene

som relaterer de ulike aktantene til hverandre. Ut fra et enormt tekstkorpus “destillerer” Propp fram aktant-roller, blant annet for helten og hans/hennes motstandere slik disse er knyttet til hverandre gjennom forfølgelse eller at en motstander skader helten (Dörner og Vogt 2013 s. 44). Rollen som motstander eller “motspiller” kan f.eks. fylles av et uhyre, en kjempe, en heks eller en trollmann.

I noen eventyr finnes det en “falsk helt” som deltar i handlingen uten suksess (Dörner og Vogt 2013 s. 45). Denne falske helten kan fungere som er mer eller mindre tydelig motstander til den ekte helten.

I et eventyr der én eller flere funksjoner mangler, endres likevel ikke strukturen, for de andre funksjonene beholder sin plass og rekkefølge (Propp 1970 s. 134). Propp kommer fram til at alle de russiske folkeeventyrene han undersøkte, kan oppfattes som varianter av ett eventyr (s. 109). Men han vil ikke påstå at alle disse eventyrene har utviklet seg fra ett tidligere eksisterende eventyr (s. 131). Selv om eventyrkomponentene sett fra et morfologisk perspektiv er stabile (s. 174), er eventyrfortelleren samtidig fri til å velge hvilke funksjoner han/hun tar i bruk og hvilke som utelates, og velge hvilken aktør som utfører en funksjon, og hvilke egenskaper aktørene har – og slik oppstår det varianter av eventyr (Propp 1970 s. 139-140). Eventyrene kan så av forskerne klassifiseres etter sine strukturelle egenskaper (Propp 1970 s. 121).

“Akkurat som vi ved å stole på generelle astronomiske lover kan anta eksistensen av visse stjerner som vi ikke kan se, kan vi anta eksistensen av bestemte eventyr som ikke har blitt innsamlet.” (Propp 1970 s. 143)

“For Propp folktales have two types of component: the first are *roles* which may be filled by a variety of characters, and the second, which constitute the plot, are *functions*. A function is ‘an act of dramatic personae, which is defined from the point of view of its significance for the course of action of the tale as a whole’ (p. 20). This definition is the crucial feature of Propp’s analysis: he asks what other actions could be substituted for a particular action in a story without altering its role in the tale as a whole, and the general class which subsumes all these actions then serves as the name of the function in question. A function ‘cannot be defined apart from its place in the process of narration’ because identical actions can have very different roles in two different stories and thus must be subsumed under different functions. The hero could build a huge castle either to fulfil a difficult task that he had been set, or to protect himself from the villain, or to celebrate his marriage with the king’s daughter. In each case the action would be commutable with different actions, it would have different relations with those that preceded and followed it, and in short would be an instance of a different function.” (Culler 1986 s. 208)

“Hvis våre observasjoner om det svært nære morfologiske slektskapet mellom eventyr er riktig, følger det at ingen egenskap ved en eventyrsjanger kan studeres isolert, verken fra en morfologisk synsvinkel eller fra en opprinnelsessynsvinkel.”

(Propp 1970 s. 143) “One cannot, in short, isolate units of plot without considering the functions they serve. This has been a fundamental feature of the linguistic model and is equally basic to the structural analysis of literature.” (Culler 1986 s. 210)

Lévi-Strauss kritiserte Propp for å være for formalistisk og interessere seg for lite for innholdet, mens Propp i en artikkel hevdet at Lévi-Strauss framstod som mer av en filosof enn en etnolog (Aumont og Marie 2004 s. 96). Diskusjonen mellom dem ble kortvarig.

John Fells artikkel “Propp in Hollywood” (1977) prøver å vise at amerikanske sjangerfilmer som Josef von Sternbergs *Underworld* (1927), Roberts Aldrichs *Kiss me Deadly* (1955) og Howard Hawks’ *To Have and Have Not* (1944) og *Rio Bravo* (1959) følger Propps funksjoner, men kommer fram til at disse filmene ikke gjør det (Aumont og Marie 2004 s. 97). Forskeren Peter Wollen har prøvd å beskrive handlingen i Alfred Hitchcocks film *North by Northwest* (1959) slik at det passer med Propps funksjonsliste, men må vri handlingsbeskrivelsen til for å få det til å passe. For eksempel oppfatter Wollen hovedpersonen Roger Thornhills ankomst til Oak Bar på begynnelsen av filmen som overskridelse av et forbud, fordi det blir vagt antydnet at Thornhills mor ikke liker at han drikker for mye (Aumont og Marie 2004 s. 97).

Den franske sosiologen Pierre Bourdieu kalte strukturalismen for “relasjonell tenkning” i motsetning til “substansiell tenkning” (siteret fra Suber, Schäfer og Prinz 2011 s. 66). Bourdieus egen sosiologiske teori er langt på vei relasjonell. Men han mente at strukturalismen på en uheldig måte gjorde subjektet til noe som er underordnet strukturene/systemene (Suber, Schäfer og Prinz 2011 s. 68). Han kritiserte også at tidsdimensjonen som menneskelige praksiser er underlagt, blir uteglemt i strukturalistiske analyser, og tendensen til “systematisk lukkethet og homogenitet” (Suber, Schäfer og Prinz 2011 s. 70 og 72).

Den sveitsiske psykologen Jean Piaget skrev en bok om strukturalismen der han beskrev den som en viktig vitenskapelig metode. “Structure, he argues, can be observed in an arrangement of entities which embodies the following fundamental ideas:

- (a) the idea of wholeness
- (b) the idea of transformation
- (c) the idea of self-regulation

By *wholeness* is meant the sense of internal coherence. The arrangement of entities will be complete in itself and not something that is simply a composite formed of otherwise independent elements. Its constituent parts will conform to a set of intrinsic laws which determine its nature and theirs. These laws confer on the constituent parts within the structure overall properties larger than those each

individually possesses outside it. Thus a *structure* is quite different from an *aggregate*: its constituent parts have no genuinely independent existence outside the structure in the same form that they have within it. The structure is not static. The laws which govern it act so as to make it not only structured, but *structuring*. Thus, in order to avoid reduction to the level merely of passive form, the structure must be capable of *transformational* procedures, whereby new material is constantly processed by and through it. So language, a basic human structure, is capable of transforming various fundamental sentences into the widest variety of new utterances while retaining these within its own particular structure. Finally, the structure is *self-regulating* in the sense that it makes no appeals beyond itself in order to validate its transformational procedures. The transformations act to maintain and underwrite the intrinsic laws which bring them about, and to ‘seal off’ the system from reference to other systems. A language, to take the previous example, does not construct its formations of words by reference to the patterns of ‘reality’, but on the basis of its own internal and self-sufficient rules. The word ‘dog’ exists, and functions within the structure of the English language, without reference to any four-legged barking creature’s real existence. The word’s behaviour derives from its inherent structural status as a noun rather than its referent’s actual status as an animal. Structures are characteristically ‘closed’ in this way. [...] This new concept, that the world is made up of relationships rather than things, constitutes the first principle of that way of thinking which can properly be called ‘structuralist’. At its simplest, it claims that the nature of every element in any given situation has no significance by itself, and in fact is determined by its relationship to all the other elements involved in that situation.” (Hawkes 1977 s. 16-18)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>